

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2024 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA**ISSN – 1013-428X****ISSN – 2247 – 8701****ISSN-L – 2247 – 8701**

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

IOAN OPRIȘ, In memoriam Hadriani Daicoviciu (11 octombrie 1932 – 4 octombrie 1984).....	XI
RADU ARDEVAN, Câteva amintiri despre Hadrian Daicoviciu.....	XXXI
VASILE MOGA, In memoriam Hadriani Daicoviciu.....	XXXIX
CRISTINEL FĂNTÂNEANU, Profesorul Sabin Adrian Luca la 65 de ani.....	XLI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

RADU-ANDREI SPIRIDON, Materialul litic șlefuit din situl de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Campaniile 2019 și 2021 <i>The Ground Stone Assemblage from Tărtăria - Gura Luncii (Alba County, Romania). 2019 and 2021 Campaigns</i>	1
TÜNDE HORVATH, An Unprovenanced Human Figurine in the Collection of Classical Antiquities of the Museum of Fine Arts (Part 1) <i>O figurină antropomorfă de origine necunoscută în colecția de antichități clasice a Muzeului de Arte Frumoase (partea I)</i>	51
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, ORIANA SVEDAC, ANDREI MĂRINCEAN, SORIN FELEA, Cercetările arheologice preventive de la Șag – <i>Situl 5</i> (jud. Timiș) <i>Rescue Archaeological Research at Șag – Site 5 (Timiș County)</i> ...	95
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Proto-monede, bijuterii, amulete... Despre două categorii de piese de bronz descoperite în teritoriul Istro-Pontic (secolele V-III a.Chr.) <i>Proto-Coins, Jewels, Amulets... About Two Categories of Bronze Pieces Discovered in the Istro-Pontic Territory (5th-3rd Centuries BC)</i>	167

DOREL BONDOC, LIVIA BUZOIANU, O amforă elenistică șampilată de la Dăneasa, județul Olt <i>A Stamped Hellenistic Amphora from Dăneasa, Olt County.....</i>	193
MARIAM SLIMOUN, Les épitaphes bilingues, latin et araméen, de Tibiscum <i>Epitafurile bilingve, în latină și aramaică, de la Tibiscum.....</i>	199
GABRIELA FILIP, Sarcophagus of <i>Aelius Iulius Iulianus</i> from Romula, an Expression of Roman Provincial Art and Poetry <i>Sarcofagul lui Aelius Iulius Iulianus din Romula, o expresie a artei și poeziei provinciale romane</i>	231
RADU OTA, ANDREI BUTA †, Material tegular șampilat descoperit recent în castrul roman de la Apulum <i>Stamped Tegular Material Recently Discovered in the Roman Fortress of Apulum</i>	247
DAN GEORGE ANGHEL, Utilizarea gudronului din coajă de mesteacăn în perioada romană la Apulum <i>Use of Birch Bark Tar During the Roman Period at Apulum.....</i>	281
CSABA SZABÓ, IOAN MUNTEAN, MIRUNA LIBIȚĂ-PARTICĂ, ORSOLYA GYURKA, Materiality of Roman Religion in Apulum. Catalogue and Topography of the Finds <i>Materialitatea religiei romane la Apulum. Catalogul și topografia descoperirilor.....</i>	311
RADU PETCU, INGRID PETCU-LEVELI, A Lead Votive Statuette Depicting a <i>Genius Cucullatus</i> Discovered Near Tomis (Moesia Inferior) <i>O statueta votivă din plumb ilustrând un Genius Cucullatus descoperită lângă Tomis (Moesia Inferior).....</i>	377
ALEXANDER HARIZANOV, <i>Plumbatae</i> from <i>Dacia Ripensis</i> : the Lead-Weighted Darts From a Newly Discovered Fortified Settlement Near Modern-Day Dimovo, Bulgaria, in Their Provincial and Regional Context <i>Plumbatae din Dacia Ripensis: săgeți de mână cu plumb dintr-o așezare fortificată recent descoperită lângă Dimovo de astăzi, Bulgaria, în contextul lor provincial și regional</i>	395

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOOLOGY

- ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, SIMINA MARGARETA STANC, Exploatarea resurselor animale în așezarea eneolitică de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*: analiza arheozoologică a unui complex aparținând grupului Foeni
Exploitation of Animal Resources in the Eneolithic Settlement of Alba Iulia - Lumea Nouă: Archaeozoological Analysis of a Feature Belonging to the Foeni Cultural Group 433
- XENIA POP, Cercetări arheozoologice în așezarea din epoca bronzului târziu de la Conop - *Sit 5* (Jud. Arad)
Archaeozoology Research in the Late Bronze Age Settlement at Conop - Sit 5 (Arad County)..... 455
- GEORGETA EL SUSI, FLORIN CIULAVU, Cercetări arheozoologice în așezarea romană de la Apulum – Colonia Aurelia Apulensis
Archaeozoological Research in the Roman Settlement from Apulum – Colonia Aurelia Apulensis 471

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- ANDREEA-BRÂNDUȘA BUNGĂRDEAN, Intervenții de conservare și restaurare asupra unui ancadrament de piatră descoperit la clădirea fostei primării din Turda
Conservation and Restoration Interventions on a Stone Framing Discovered at the Building of the Former Town Hall in Turda 503
- CARMEN CECILIA DRAGOMIR, Salvarea și protejarea patrimoniului cultural mobil provenit din descoperiri întâmplătoare. Studiu de caz: depozitul de bronzuri din comuna Iara, județul Cluj
Saving and Protecting Chance Discoveries of Movable Cultural Heritage. Case Study: the Bronze Deposit from Iara Comune, Cluj County..... 517

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

- MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Tudor Roșu, Florin Bogdan, *Apulum. În universul unei reviste*, Bibliotheca Musei Apulensis XLII, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2023, 214 pagini..... 527
- GEORGE BOUNEGRU, Andrea Popa, *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România*, Studiu de caz: frontiera romană din Dacia. Siturile de epocă romană de la Brețcu, Comolău și Boroșneu Mare, Editura Astra Museum, Sibiu, 2023, 279 pagini, 73 figuri..... 537
- CLAUDIU PURDEA, Augustin Lazăr, Sorin Alămoreanu, Marius M. Ciută (ed.), *Combaterea spălării bunurilor culturale pe piața antichităților: rolul expertului judiciar/Fighting the laundering of cultural goods on the antiques market: the role of the judicial expert: in memoriam Barbara Deppert-Lippitz*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, 311 pagini..... 539

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

- GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2023..... 545
- SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor Compartimentelor Restaurare ceramică – metal – textile și Restaurare piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2023..... 550

NECROLOG

OBITUARY

RADU OTA, ANCA-DANIELA MATIȘ, ANCA TIMOFAN
Andrei Buta, un destin frânt prea devreme.....551

Lista autorilor.....555

INTERVENȚII DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE ASUPRA UNUI ANCADRAMENT DE PIATRĂ DESCOPERIT LA CLĂDIREA FOSTEI PRIMĂRII DIN TURDA

Andreea-Brândușa BUNGĂRDEAN
Muzeul de Istorie Turda, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj - Școala
Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”

Cuvinte cheie: patrimoniu imobil, componentă artistică, piatră, curățare, conservare, restaurare

Key words: built heritage, artistic component, stone, cleaning, conservation, restoration

Cercetarea și, implicit, intervenția de față, a fost realizată în timpul desfășurării etapei de execuție în cadrul proiectului *Restaurarea, conservarea și reabilitarea clădirii fostei Judecătorii și redestinarea acesteia ca centru de artă, cultură și tradiții*, realizat cu scopul prezervării clădirii monument a fostei Judecătorii¹ din Turda. Suprafața actuală pe care se află edificiul rezultă din unirea a trei parcele, aceasta determinând o configurație poligonală a terenului, cu două laturi care se întâlnesc la intersecția dintre Piața Republicii și strada George Coșbuc.

Pe vechea hartă topografică a orașului, care datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu corecții aduse în anul 1902, se pot observa trei numere topografice, fiecare având câte o clădire edificată, înglobate într-o singură parcelă. În vechea Carte Funciară a comunei urbane reședința Turda cu numărul 1760 (*Torda város földbirtokos közönsége*), apar, la secțiunea A-Foaie de avere (*Birtokállási lap.*), trei numere topografice: 1046, 1047 și 1048, dintre care la nr. 1046 este înscrisă o casă de piatră cu curte, iar la celelalte două numere este înregistrată câte o casă de piatră cu etaj și curte². La secțiunea B-Foaie de proprietate (*Tulajdoni lap.*), cu numerele de ordine 239-242, este înscrisă adnotarea imobilelor de sub numerele topografice menționate anterior³, trecând

¹ Cod monument în Lista Monumentelor Istorice CJ-II-m-A-21117, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/198200>, accesat: 01.04.2024.

Adresa: str. Republicii, nr. 5, Turda, jud. Cluj

Clădirea este încadrată în Planul Urbanistic General (P.U.G.) Turda, în Unitatea Teritorială de Referință (U.T.R.) C3 - Centrul istoric (Cod LMI: CJ-II-s-B-07797, <http://www.cultura.ro/sites/default/files/inline-files/LMI-CJ.pdf>, accesat: 01.04.2024).

² Carte Funciară in extenso, nr. 1760, foaia A, nr. de ord. 12-14, 534-535, respectiv 549-551, nr. top. 1046, 1047, 1048.

³ Transcriere din vechea Carte Funciară 1760 în cea nouă cu numărul 8437.

din proprietatea Comunei Urbane Turda în proprietatea Ministerului Justiției (Fig. 1).

Lucrările de construcție ale clădirii au fost demarate în 1795, sub îndrumarea prim locotenentului major Nagy Dániel, și realizate cu contribuția constructorului Kövecsi János. În multiple surse, Kövecsi János este cunoscut ca inginer sau constructor⁴, fiind recunoscut pentru realizarea Podului peste Arieș (Turda) și pentru contribuția la extinderea Casei de Bere, ulterior denumită Fabrica de Bere (Turda). Atribuindu-i-se lucrări importante din acest oraș, atât publice, cât și private, în semn de recunoștință pentru ingeniozitatea și talentul său, i s-a oferit titlul de consilier local⁵.

Planul clădirii respectă modelul de organizare a palatelor baroce din mijlocul secolului al XVIII-lea, prezentând o configurație în formă de U, având o curte interioară de formă patrulateră.

Orbán Balázs tratează subiectul clădirii dintr-o perspectivă descriptivă în relație cu prima sa destinație funcțională, aceea de primărie în care, între anii 1812-1849, a funcționat sediul comitatului Turda⁶. El descrie această construcție drept o edificare grandioasă, cu două nivele și un acoperiș impresionant, a cărei importanță derivă din utilizarea pietrelor și cărămizilor romane marcate cu inscripția LVM, provenite din spolierea Castrului Roman al Legiunii a V-a Macedonica, mai degrabă decât din vechimea ei temporală⁷. De asemenea, în contextul poziționării bisericii romano-catolice, Balázs exprimă critici cu privire la alegerea de amplasare a fronturilor clădirilor din piața principală în imediata vecinătate a bisericii. El argumentează că dacă aceste clădiri ar fi fost plasate puțin mai în spate, retragerea lor de la frontul stradal ar fi permis o aerisire mai adecvată, facilitând astfel observarea și aprecierea ambelor perspective arhitecturale (Fig. 2)⁸.

Apariția edificiului fostei primării a fost comparată cu perspectiva asupra secțiunii nord-vestice a pieței centrale turdene, așa cum este reprezentată pe harta Europei din secolul al XVIII-lea (segment temporal precedent edificării clădirii), ceea ce a dus la conturarea unor ipoteze privind metamorfozele estetice

„Intrat la 26 aprilie 1963 Nr. 825. [...] În baza Deciziei nr. 834/1961 dată de Comitetul executiv al Sfatului Popular al Regiunii Cluj, cu nr. 3412 din 12 iunie 1961, precum și a schișei de plan, imobilele înscrise sub nr. de ord. A+12-14 și cu nr. top. 1046 casă de piatră, curte, în suprafață de 338 stânjeni pătrați, top. 1047 casă de piatră cu etaj, curte, în suprafață de 641 stânjeni pătrați și cu nr. top. 1048 casă de piatră cu etaj și curte, în suprafață de 398 stânjeni pătrați, se adnotează de aici și se deslipește în parcele de cu di jos [...]”.

⁴ Balázs 1889, p. 287.

⁵ Hints 2005, p. 16-19.

⁶ Balázs 1889, p. 354.

⁷ Balázs 1889, p. 353-354.

⁸ *Történelmi bírósági épületek Erdélyben* (Clădiri istorice ale tribunalelor din Transilvania), <http://jog.sapientia.ro/hu/galeria/tortnelmi-birosagi-epuletek-erdelyben>, accesat: 24.03.2024.

și funcționale ale clădirii. Pe terenul pe care a fost edificată construcția inițială, respectiv, în prezent, corpul A, se observă prezența a trei case dezvoltate de-a lungul parcelei pentru care nu au fost găsite informații privind o posibilă înglobare a zidăriei portante în noua construcție, reutilizarea beciurilor, ori păstrarea componentelor decorative. Suprapunând planul clădirii principale cu această hartă, putem deduce că cel puțin o astfel de structură, ori chiar fațada uneia dintre acele case a fost încorporată în noua construcție.

În urma decapării paramentului, la parterul clădirii, într-o încăpere îngustă ce sugerează un hol de acces, s-a descoperit, încastrat în zidăria peretelui, un ancadrament impunător din piatră. Odată cu eliminarea tencuielii, la nivelul interioarelor, au putut fi vizibile o serie de elemente tehnice și componente artistice din piatră care au fost acoperite succesiv de tencuieii ori zugrăveli. Grosimea acestui zid, de cca. 92 cm, ne-ar fi putut indica o posibilă funcțiune structurală timpurie însă, analizând țeserea cărămizilor și continuitatea pe axul vest-est a peretelui, reiese că a existat o intervenție ulterioară de întregire a suportului structural care deservea noii clădiri administrative. Zidăria veche, care integrează ancadramentul, este compusă dintr-o alternanță liniară de cărămidă cu piatră, fiind încorporată într-o zidărie plină de cărămidă care închide încăperea pe axul vest-est, formând un perete de compartimentare.

O altă particularitate a peretelui este vizibilă pe extremitatea sa estică. Acest tronson, care reprezintă o treime din zidărie, este exclusiv din cărămidă, cu o grosime de cca. 25 cm, joncțiunea dintre cele două zidării fiind realizată printr-o trecere concavă din mortar. În prezent, din această încăpere se poate face accesul spre exterior prin fațada principală. În forma sa primară, corpul A dispunea de zece goluri de fereastră și două de intrare la nivelul parterului. În cursul evoluției sale s-au succedat diverse intervenții, una dintre acestea constând în reconfigurarea golurilor pentru a corespunde noilor funcțiuni ale clădirii. Camera studiată (P19) este un exemplu elocvent pentru aceste multiple transformări, întrucât modificarea golului de fereastră într-unul de ușă a impus menținerea unei spațialități pentru a crea o iluzie în raport cu noul acces creat (Fig. 3).

Peretele separator al încăperilor P18 și P19 constituie unul dintre puținele exemple de structuri portante bogate în produse ale spolierii materialului litic timpuriu al imobilului⁹. În urma îndepărtării tencuielii a putut fi vizibil, la limita superioară a golului de ușă din zidărie, un buiandrug în arc, din cărămidă, iar imediat lângă, la același regim de înălțime, se află ancadramentul de piatră în poziție inițială.

⁹ Pe segmentul sudic al corpului principal au fost descoperite umpleri ale golurilor de ușă, acțiune coroborată cu adosarea corpului terțiar prin care au fost restructurate traseele de trecere prin clădire.

Ancadramentul are în componență doi montanți cu un finisaj profilat teșit pe muchia dintre intrados și față, un lintel profilat în aceeași manieră și un solbanc. Acest component artistic nu prezintă similitudini cu niciun alt ancadrament întâlnit la acest monument. Masivitatea elementelor denotă o abordare decorativă timpurie, probabil premodernă, datorită manierei de execuție și a simplității formelor ce fac trimitere la o piesă de inspirație gotică transilvăneană. Ancadramentul are o stilistică întâlnită, cu precădere, începând cu intervalul celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea. Frecvența cu care se realizează astfel de componente artistice în perioada modernă timpurie este, într-adevăr, ridicată. Cu toate acestea, nu putem neglija persistența acestor convenții pe un segment îndelungat de timp. Dintre numeroasele exemple identificate în acest sens, se remarcă, în mod special, două modele ale manierei de execuție medievală: un ancadrament ce aparține bisericii mănăstirii franciscane¹⁰ din Baia de Criș¹¹ și un altul, cu o execuție mai elaborată, aparținând mănăstirii franciscanilor¹² (inițial, al dominicanilor) din Cluj-Napoca¹³. Aceste două cazuri pot demonstra apartenența la stilul ancadramentului studiat. Paul Niedermaier afirmă că, în prima jumătate a sec. al XV-lea, fondul de locuințe din piața centrală era alcătuit din case de lemn acoperite cu paie și din semibordeie¹⁴. În sfera conturării imaginii zonei centrale a orașului intervine și istoricul de artă Weisz Attila, care menționează că, la o distanță de jumătate de secol, în zona bisericii parohiale¹⁵ este înscrisă prezența unei case din zidărie din piatră¹⁶, alta decât a casei parohiale¹⁷. Așadar, ipoteza datării acestei zidării fragmentare a clădirii în perioada premodernă poate fi considerată plauzibilă, bazându-se pe sursele de care dispunem la momentul actual.

Starea de conservare a ancadramentului, ulterioară decapării tencuiei, a fost una bună, intervențiile asupra acestuia fiind minore, de la momentul înglobării tronsonului zidăriei vechi în cea modernă, până în prezent. Golul

¹⁰ Lista Monumentelor Istorice – județul Hunedoara: HD-II-m-A-03241.01.

¹¹ Codrea 2022, p. 624.

¹² Lista Monumentelor Istorice – județul Cluj: CJ-II-a-A-07305.

¹³ Lupescu Mako 2018, p. 288.

¹⁴ Neidermaier 1977, p. 326.

¹⁵ Azi biserica romano-catolică

¹⁶ Weisz 2013, p. 40.

¹⁷ A se vedea KMJKV, 3920.

În document se menționează transmiterea către un succesor a bunurilor bisericești, printre care o casă de piatră care se afla între alte două case, printre care una fiind a preotului. Cum casa preotului este din piatră, iar casa învecinată este tot din piatră, putem deduce, prin tranzitivitate, că parcela vestică, situată în fața bisericii, avea un front construit din case de piatră.

acestui a fost umplut cu o compoziție formată din fragmente de piatră¹⁸, cărămidă¹⁹, mortar și resturi vegetale. Pe întreaga suprafață a acestuia a fost vizibilă exfolierea, în unele zone, a unei vopsele posibil pe bază de var, aplicată în straturi succesive, iar în cazul celor două rosturi de la extremitatea superioară a montanților a fost identificat ca material de umplere ghipsul.

Muchiile extremităților solbancului au o formă rotunjită, lacunară, rezultată în urma unor posibile acțiuni antropice precedente care au dus la deformarea integrității profilate a elementului. O situație similară de degradare a suportului litic o regăsim și pe muchiile verticale exterioare ale celor doi montanți. De altfel, este vizibilă o diferență între cele patru elemente componente ale ancadramentului, aceasta fiind remarcată macroscopic la nivelul compoziției petrografice, în combinația lintel-solbanc, respectiv montantul stâng și drept.

Pentru analiza petrografică a suportului litic au fost prelevate probe din montantul drept și din lintel din care s-au confecționat secțiuni subțiri pentru studiul microscopic în lumina polarizată transmisă²⁰.

Studiul petrografic a pus în evidență următoarele aspecte ale materialului petrografic: **Montantul** este realizat dintr-o rocă cu structură organogenă și de precipitație chimică și textură micritică (cu dimensiuni ale particulelor de calcit < 0.004 mm). Suportul petrografic este unul poros. În rocă sunt prezenți componenți *autigeni*, reprezentați prin resturi organice, fosilizate, de cochilii de natură carbonatică de foraminiferide, lamellibranchiate, percum și taluri de alge carbonatice, prinse într-o matrice micritică, de precipitație chimică, care le cimentează (**Fig. 4.1**). Componenții *allogeni* (componente extrabazinale) sunt prezenți prin granule de cuarț cu o participare foarte redusă (sub 0,05%). **Lintelul** este realizat dintr-o rocă cu structură complexă-mecanică, rezultată prin acumularea unor fragmente de natură calcaroasă, prinse într-o matrice de precipitație chimică. Fragmentele calcaroase au o structură organică și de precipitație chimică. Textura pietrei este micritico – sparitică (cu dimensiuni mai mari de 0.004 mm). Roca este o *brecie* carbonatică în care apar fragmente de rocă carbonatică de tip biomicrit (identic cu cel din montant) și calcar sparitic cu

¹⁸ Unul dintre fragmente era profilat, iar urma de daltă de la cioplire era vizibilă pe întreaga suprafață.

¹⁹ În compoziția umpluturii s-au descoperit cărămizi tradiționale, de epocă modernă, dar și cărămizi nearse.

²⁰ Secțiunile subțiri au fost studiate cu ajutorul unui microscop polarizant Nikon Optiphot T2-Pol și au fost preluate imagini microscopice în condiții de lucru la nicoli încrucișați (N+) și la un nicol (1N).

aspect rotunjit, alături de granule de cuarț (de natura allogenă), toate prinse într-o matrice micritică fină, impregnată cu hidroxizi de fier²¹ (**Fig. 4.2**).

Stabilirea etapelor de conservare activă a ancadramentului s-a realizat consecutiv eliminării tencuiei, fiind fructificat timpul de intervenție până la momentul retencuirii pereților în acea încăpere, conform calendarului de șantier. Într-o primă etapă de intervenție s-a recurs la eliminarea umpluturii prin acțiuni fizico-mecanice, pentru a nu produce vibrații puternice care să destabilizeze structura fragilă a zidăriei pe acel tronson. (**Fig. 5**) Totodată, eliminarea umpluturii a facilitat vizibilitatea spre interiorul montanților, iar în dreptul celui stâng au fost descoperite două cavități care sugerau prezența unor balamale (**Fig. 6**). Fiindcă o intervenție este rareori lipsită de situații imprevizibile, în urma eliminării umpluturii s-a constatat că acel spațiu nu corespunde tehnic zidăriei peretelui, respectiv pune în pericol acel segment de zidărie prin fragilitatea umpluturii. În acest sens s-a optat la o soluție de închidere a interiorului printr-o zidire cu cărămidă, la o adâncime de 5 cm față de ancadrament (**Fig. 7**).

Au fost efectuate teste de curățare asupra suportului litic pe zone diferite ale ancadramentului, în funcție de starea de conservare a vopselei. Straturile aplicate pe suprafața suportului litic au fost considerate neadecvate și nocive, în acest caz curățarea fiind realizată în mai multe etape, în funcție de aderența vopselei la suport. S-a recurs la o curățare fizico-mecanică pe porțiunile în care era vizibilă desprinderea straturilor, respectiv prin periere cu perii medii și moi. Pe anumite zone, unde depunerile au fost persistente și desprinderea lor prin percuție nu a fost facilă, s-a folosit tehnica de curățare prin *gommage*, unde particulele suflate cu jetul de aer conțineau pulbere cu o granulație fină (între 0,1-0,5 mm), la o presiune de 3 bari.

În etapa următoare au fost eliminate mecanic rosturile cu ajutorul unor micro-dălți cu lamă de precizie. Accesul, destul de restrâns datorită poziției ancadramentului, a îngreunat curățarea mecanică, iar îndepărtarea resturilor rămase în adâncime s-a făcut manual.

Observațiile asupra suprafeței petrografice, curățate în prealabil, au pus în evidență gradul de porozitate al materialului. La o inspecție macroscopică, nu au fost identificate discontinuități semnificative care să compromită rezistența suportului litic.

Decizia nerealizării etapei de reîntregire volumetrică a ancadramentului, cu toate că atât lintelul, cât și solbancul se prezintă într-o formă lacunară pe extremități, s-a fundamentat, în primul rând, pe baza principiilor de restaurare²², iar în al doilea rând, prin dorința, din perspectiva istoriei artei, de a expune cea

²¹ Mulțumiri d-lui conf. dr. Nicolae Har de la Departamentul de Geologie, Facultatea de Biologie și Geologie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca pentru ajutorul acordat la realizarea studiului petrografic al rocilor din montan și lintel.

²² Brandi 1996, p. 69.

mai veche componentă artistică adoptată de clădire. În vederea completării spațiilor lacunare (cavitățile din interiorul montantului stâng), a rosturilor și a cadrului de delimitare a ancadramentului în noua tencuială a peretelui, a fost utilizat un mortar special, cu o granulometrie fină și o cromatică ușor contrastantă nuanței suportului litic (**Fig. 8**).

În final, datorită cadrului în care se află ancadramentul, respectiv o încăpere închisă, a fost necesară încă o curățare a acestuia prin desprăfuire și aspirare, pentru a-l pregăti pentru ultima etapă de intervenție, hidrofobizarea. Aplicarea tratamentului, cu rol protectiv asupra porilor rocii, a fost efectuată prin pulverizare pe întreaga suprafață curată și uscată, utilizându-se o soluție pe bază de alchilalcoxisiloxan, cu un conținut de siloxani de 7% și hidrocarburi alifactice ca material portant²³. Funcțiunea încăperii în care se regăsește ancadramentul va fi de cameră tehnică, iar acest aspect asigură un climat favorabil conservării permanente a elementului, spațiul fiind influențat minor de fluxul ocazional de oameni. (**Fig. 9**)

CONSERVATION AND RESTORATION INTERVENTIONS ON A STONE FRAMING DISCOVERED AT THE BUILDING OF THE FORMER TOWN HALL IN TURDA

ABSTRACT

The documentation of the existence of an element preceding the building of the former Turda town hall (later the Turda courthouse), together with the interventions carried out on this artistic component, represent an opportunity to valorize the historical material that served as evidence of the multiple interventions to complete and finalize the building. The discovery of this type of artistic element was unique in the general rehabilitation intervention of the building, all the more so as its conservation and restoration raised awareness of its historical and artistic value due to its early dating. The present study further elaborates on a short history of the building, and the history preceding the building's construction. Then it continues with the intervention on the artistic stone component, elaborated step by step, from the discovery of the element to the last touch.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Fig. 1 – Comparative image of the topographical plan of the town (end of 19th century – beginning of the 20th century) and the map of Turda town in the 18th century

²³ Intervențiile au fost efectuate sub supravegherea specialistului Kolozsi Tiberiu, atestat MC nr. 311S/2008, iar materialele utilizate respectă proiectul de conservare-restaurare *Proiect în vederea conservării și restaurării componentelor artistice și arhitectonice din piatră și a componentelor artistice din metal din cadrul clădirii fostei judecătoria din Turda, jud. Cluj*, p. 56.

- Fig. 2 – Overall view on the northern area of current Republic Plaza
Fig. 3 – Ground floor survey, Axle 3-4, room P19, Function/surface centralizer ground floor, J section – Utility rooms
Fig. 4.1 – Microscopic images of limestone from the vertical beam
Fig. 4.2 – Microscopic images of limestone from the lintel
Fig. 5 – Stages of filling removal
Fig. 6 – Detail with the exfoliated paint layers, namely the two cavities from the inside of the left vertical beam
Fig. 7 – The newly added brickwork
Fig. 8 – Fine mortar filling of gaps, including in the framing
Fig. 9 – Measurements of framing (due to the small size of the room width, the angle from which the picture is taken reveals a slightly distorted view of the actual size of the lintel as compared to that of the window sill)

Bibliografie:

- Balázs 1889 – O. Balázs, *Torda Város És Környéke (Oraşul Turda și împrejurimile)*, Budapesta, 1889
Brandi 1996 – C. Brandi, *Teoria Restaurării*, Bucureşti, 1996
Codrea 2022 – I. Codrea, „Aspecte din istoria unui monument puțin cunoscut: biserica și mănăstirea franciscană de la Baia de Criș în documente din secolul al XVIII-lea”, în: G.-D. Iegar, P. L. Szócs, G. Rusu, F. Vasilescu (eds.), *Evul Mediu neterminat. A befejezetlen középkor. The unfinished Middle Ages*, Cluj-Napoca, 2022, p. 623-650
Hints 2005 – M. Hints, „Épült itt helyben, Tordán. Adalékok a nevezetes tordai fahíd történetéhez”, *Művelődés*, LVIII, 2005, p. 16-19
KMJKV – *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556)*. I-II. Kivonatokban közlésezi és a bev. tan. írta: JAKÓ Zsigmond. A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 7, Budapest, 1990
Lupescu Makó 2018 – M. Lupescu Makó, *Ordinele mendicante în Transilvania în pragul Reformei. Exemplul mănăstirii dominicane din Cluj*, în „Cluj-Kolozsvár-Klausenburg 700. Várostörténeti tanulmányok. Studii de istorie urbană”, Cluj-Napoca, 2018, p. 287-294
Niedermaier 1977 – P. Niedermaier, „Turda. Dezvoltarea urbanistică a unui centru minier până în secolul al XVII-lea”, *Acta Mvsei Napocensis*, XIV, 1977, p. 315-336
Weisz 2013 – A. Weisz, *Monumente ecleziastice medievale din oraşul Turda*, teză de doctorat, Academia Română, ICA-Institutul de Istorie „George Bariţiu”, Cluj-Napoca, 2013, p. 40

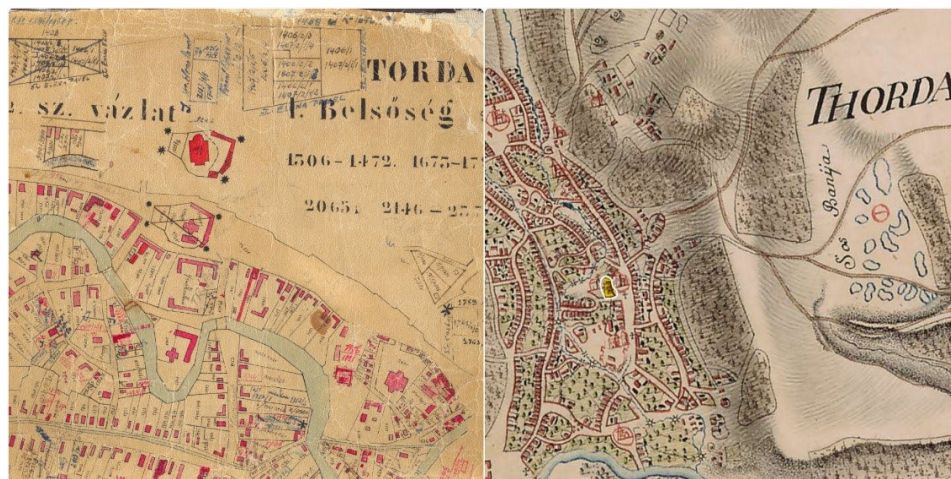

Fig. 1 – Imagine comparativă asupra planului topografic al orașului (finalul sec. XIX – începutul sec. XX) și a hărții orașului Turda în sec. XVIII

Fig. 2 – Vedere de ansamblu asupra zonei de nord a actualei Piețe a Republicii

Fig. 3 – Releveu al suprafeței parterului, Axul 3-4, sala P19, Centralizator funcțiuni / suprafețe parter, secțiunea J - Spații tehnice

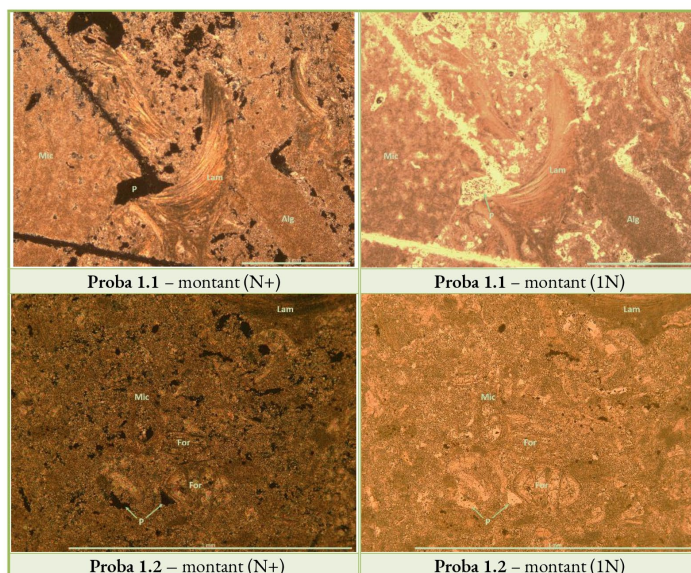

Fig. 4.1. Imagini microscopice ale calcarului biomicritic din montant, preluate la nicoli în cruce (N+), respectiv la un singur nicol (1N). Roca este constituită din resturi organice de foraminiferide (For), lamelibranhiate (Lam), taluri de alge carbonatice (Alg) alături de cuarț allogen, prinse într-o matrice micritică (Mic); P = por.

Bara de scară: 1 mm

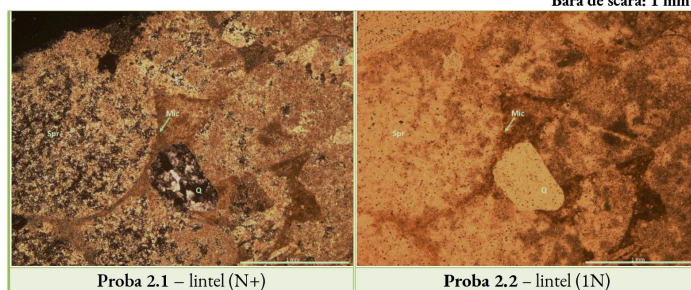

Fig. 4.2. Imagini microscopice ale brecei calcaroase din lintel, preluate la nicoli în cruce (N+), respectiv la un singur nicol (1N). Brecea este formată din fragmente de rocă carbonatică de tip biomicrit (identică cu cel de la proba 1) și calcar sparitic (Spr) cu aspect rotunjit, alături de granule de cuarț allogen (Q), toate prinse într-o matrice micritică (Mic) impregnată cu hidroxizi de fier.

Bara de scară: 1 mm

Fig. 4.1 – Imagini microscopice ale calcarului din montant; 2 – Imagini microscopice ale calcarului din lintel

Fig. 5 – Etape ale eliminării umpluturii

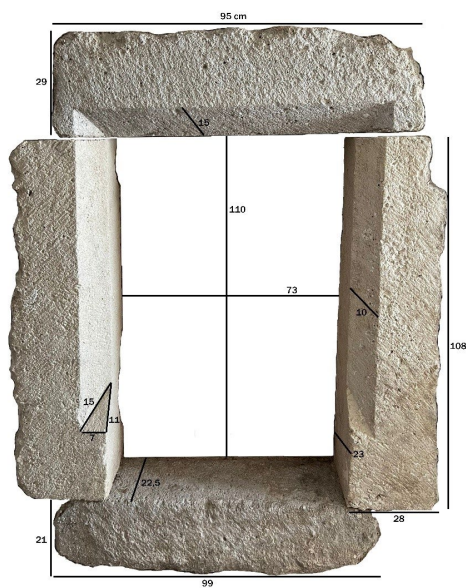
Fig. 6 – Detaliu al straturilor de vopsea exfoliate, respectiv cele două cavițăți de pe interiorul montantului stâng

Fig. 7 – Zidăria de cărămidă nou adăugată

Fig. 8 – Completări cu mortar fin în spațiile lacunare, inclusiv în cadrul din jurul ancadramentului

Unitate de măsură: centimetri

Fig. 9 – Măsurătorile ancadramentului (datorită dimensiunii reduse a lățimii camerei, unghiul din care este făcută poza redă, ușor distorsionat, dimensiunea reală a lintelului față de cea a solbancului)

